

РЕТРОСПЕКТИВА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ У ПОЛЬЩІ 1980-х РОКІВ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ КРАЇНИ

У статті розглядається питання протистояння влади та опозиції у Польщі в 1980-х роках. Розглянуто причини виникнення опозиційного професійного руху “Солидарність”, його вимоги до влади і форми боротьби, ставлення поляків до цих процесів. Висвітлено позицію польської влади до страйків у країні, її стосунки з Радянським Союзом з цього приводу, його реакцію на ситуацію. Відображено введення в Польщі воєнного стану, яким діяльність “Солидарності” була заборонена, але не скорена. Розкрито протистояння підпільної “Солидарності” з владою, її подальшу боротьбу з нею в умовах демократизації СРСР. Проаналізовано поступове ослаблення польської влади та її погодження на переговори з представниками опозиції, підписання між ними угоди “круглого столу”. Досліджено та розкрито наслідки за результатами ретроспективного огляду військово-політичної обстановки 1980-х років у Польщі.

Ключові слова: Польща, “Солидарність”, страйк, воєнний стан, “круглий стіл”.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах російсько-української війни вкрай актуальним постає питання всебічної допомоги Україні від країн-партнерів, серед яких гідне місце посідає Республіка Польща. Загальний обсяг польської допомоги Україні складає мільярди доларів США. Польська спільнота надала притулок і всіляке сприяння понад 4 мільйонам українських біженців.

Таке братське ставлення Польщі до України вражає. Україна і Польща – дві сусідні країни, два сусідні народи, історичні долі яких сплелись та поєднались з самого початку їхньої появи на історичній арені Європи. Відносини між нашими країнами не завжди були безхмарними. Проте після розпаду СРСР стосунки між Польщею та Україною набули дійсно дружнього характеру. Польщу стали називати «адвокатом України в Європі» в її євроатлантичних прагненнях. Польща виявилась локомотивом у створенні спільних з Україною військових частин та регіональних альянсів. Логічно припустити, що і надалі стосунки між Польщею

Фуртес Олексій Олександрович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, докторант, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Фуртес О.О., 2023

та Україною будуть лише зміцнюватись і розвиватися за всіма напрямками. Тож для України важливо зрозуміти, які ж трансформації відбулися з Польщею і поляками у 1980-х роках, що вкрай позитивно вплинули на розвиток польсько-українських військових відносин?

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Події 1980-х років у Польщі мали для країни доленосне значення. Відбулася, так би мовити, мирна революція – пошук шляхів і перехід від неефективної тоталітарної форми розвитку країни до демократії і ринкової економіки. Ці буремні процеси стали об'єктом наукових досліджень сучасників. Так, соціально-політичні та соціально-економічні процеси у Польщі періоду, що досліджується, розглянуто у наукових працях вітчизняних істориків Л. Зашкільняка і М. Крикуна (*Зашкільняк & Крикун, 2002*), Є. Сінкевича (*Сінкевич, 2020*), Г. Дильонгової (*Дильонгова, 2007*). Аналогічна проблематика присутня у доробку зарубіжних учених П. Вандича (*Вандич, 2004*) і Н. Дейвіса (*Дейвіс, 2008*). Прагнення польського народу до утвердження національної державності, свободи й демократії, радикальних політичних та економічних перетворень, демонтаж комуністичного режиму, питання переходу від авторитаризму до політичного плюралізму і демократії, стали предметом досліджень польських науковців А. Дудека (*Dudek, 2007*), Я. Карпинського (*Karpiński, 2001*), В. Рошковського (*Roszkowski, 2003*). Разом з тим недостатньо розглянута військово-політична складова цих процесів, які, на нашу думку, в першу чергу вплинули на позитивний розвиток українсько-польських військових відносин.

Мета та завдання дослідження. На підставі ретроспективного огляду військово-політичної обстановки у Польщі 1980-х років та її наслідків для країни показати історичну неминучість розвитку дружніх польсько-українських військових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами Ялтинської конференції союзних держав у лютому 1945 року та після завершення Другої світової війни Польща потрапила під вплив Радянського Союзу і була змушена йти соціалістичним шляхом розвитку.

Війна принесла Польщі страшні руйнування і потрясіння. Зокрема, Варшава на 80 відсотків була стерта з лиця землі. Тож країну потрібно було піднімати з руїн. Польщу довелось відновлювати в жорстких умовах тоталітарного режиму з неефективною

економікою. Відновлення країни йшло досить повільно у порівнянні з іншими європейськими післявоєнними країнами. Економічний застій, постійний дефіцит товарів, відсутність свобод, а також зловживання політичних еліт призводило до незадоволення пересічних громадян.

З другої половини 1970-х років економічний стан країні нестримно погіршувався. Політика влади у сфері економіки характеризувалась хаотичністю та безгосподарністю. Разом з економічними труднощами поступово погіршувалося матеріальне положення поляків. Великі борги змушували владу Польщі піднімати ціни на товари першої необхідності. Зокрема, 1 липня 1980 р. було запроваджено ринкові ціни на м'ясо. Поляки відреагували миттєво.

1 липня 1980 року розпочали страйкувати робітники польських міст. Особливого розмаху набув страйк у Любліні, де протестували залізничники. Люди вимагали не лише підвищення зарплат, пенсій та соціальних виплат, але й страйкували за створення незалежних профспілок, набуття права на страйк, зміни в аграрній політиці, скасування цензури.

Найбільші протести відбулися в серпні на суднобудівельному заводі ім. В.І. Леніна у Гданську, що проходили на знак протесту проти звільнення з роботи А. Валентинович і Л. Валенси – активістів Гданського Комітету вільних профспілок. Невдовзі страйки охопили підприємства Гдині і Сопіта. В цілому у серпні страйки охопили 750 підприємств і понад 700 тис. робітників (*Зашикільняк & Крикун, 2002:615*).

Влада намагалася залагодити ситуацію зі страйками. 24 серпня у Варшаві проходив пленум Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії (далі – ЦК ПОРП), де розглядали ситуацію в країні і прийняли курс на вирішення кризи шляхом переговорів. Заявляючи про бажання мирного розв'язання страйків, влада водночас таємно утворила спеціальний штаб у складі силових міністрів для підготовки придушення робітничого руху силами армії та міліції.

Проте, усвідомлюючи можливі наслідки застосування силових структур в умовах потужних протестів, влада прийняла рішення про врегулювання конфлікту зі страйкарями. Підписані 30, 31 серпня та 3 вересня 1980 р. угоди про порозуміння і припинення протестів задовольнили усі головні вимоги страйкарів,

включаючи утворення незалежних від держави профспілок, право на страйк, обмеження цензури, підвищення зарплатні, запровадження вільних субот, проведення економічних реформ.

17 вересня 1980 р. у Гданську відбулися зібрання представників страйкових комітетів з усієї країни, щоб обговорити програму нового профспілкового руху та визначитись з подальшими кроками. Після довгих дискусій було вирішено утворити єдину для всієї країни організацію – Незалежну самоврядну професійну спілку «Солідарність», головою якої було обрано активного учасника страйків, вмілого промовця й полеміста, 37-річного Леха Валенсу, який став втіленням страйкового руху. На момент утворення спілка налічувала більше 3 млн членів і була найчисельнішою організацією Польщі. Після утворення «Солідарності» її ряди швидко зростали та досягли за рік 10 млн членів, серед яких близько мільйона членів ПОРП.

30 жовтня 1980 р. польська правляча делегація була викликана до Москви, де радянський лідер Л. Брежнєв розкритикував дії ПОРП щодо «Солідарності» й вимагав жорстко придушити опозицію через запровадження в країні надзвичайного стану, обіцяючи при цьому підтримку Організації Варшавського договору (далі – ОВД). Еліти ПОРП пообіцяли вжити всіх заходів щодо припинення поширення впливу опозиційних сил. Однак виконати цю обіцянку керівництву ПОРП було вкрай важко, адже в лавах партії не було єдності у поглядах на вихід із кризи, а в умовах загрозливого погіршення господарської діяльності влади, економічні страйки лише посилювались. Тож радянські керівники невдовзі дійшли висновку про необхідність їх втручання в справи Польщі. Позицію союзу радянських соціалістичних республік (далі – СРСР) підтримували лідери Чехословацької Соціалістичної Республіки (далі – ЧССР) і Німецької Демократичної Республіки (далі – НДР). У листопаді 1980 р. ЧССР і НДР перекрили кордони з Польщею. Почалася концентрація військ СРСР, ЧССР і НДР на кордонах з Польською Народною Республікою (далі – ПНР). Під виглядом проведення на території Польщі спільних військових навчань «Союз-80» у грудні планувалось введення до ПНР 15 радянських, двох чехословацьких і однієї німецької дивізій. На 5 грудня в Москві було призначено зустріч керівників країн – членів ОВД, які мали затвердити рішення про інтервенцію. Однак, рішення про інтервенцію в Польщу було скасоване, а

польська влада ще раз попереджена про незворотність рішучої боротьби з «антисоціалістичними» силами. Навчання «Союз-80» були переформатовані на штабні. Відмовитись від інтервенції у Польщу радянські сили змусило, перш за все, планування війни в Афганістані, а також прогнози аналітиків про те, що інтервенція в Польщу може викликати конфлікт з непередбачуваними наслідками (Вандич, 2004:405).

Скасування рішення щодо інтервенції країн – членів ОВД та припинення страйків певною мірою заспокоїло владу у Польщі.

Проте погіршення ситуації в економіці вплинуло на те, що у січні-лютому 1981 р. у багатьох регіонах Польщі пройшли численні страйки під економічними та політичними гаслами. Страйки відбувалися стихійно, нерідко без узгодження з керівництвом «Солідарності».

Після кількох відвертих знущань влади над представниками опозиції, зокрема, втручання міліції в роботу регіональних об'єднань «Солідарності», затримання і побиття її членів Президія «Солідарності» у березні 1981 р. ухвалила рішення про розрив усіх попередніх домовленостей з урядом.

Вже 27 березня в північних воєводствах країни відбувся страйк, який став найбільшою політичною акцією в історії польського робітничого руху та який підтримали багато організацій ПОРП на підприємствах. Ситуація дозрівала до серйозного політичного протистояння. 30 березня у Варшаві розпочалися перемовини між «Солідарністю» і урядом. Увечері переговорники дійшли компромісу і підписали порозуміння. Уряд вибачався за знущання міліції та спецслужб й обіцяв провести розслідування з покаранням винних у жорстокому поводженні (Вандич, 2004:407).

Подальше погіршення економічної ситуації суттєво впливало на суспільні настрої поляків. У квітні 1981 р. ввели картки на хліб, масло, в червні – на молоко, мийні засоби, з продажу зникли алкогольні та тютюнові вироби. Черги за всіма продуктами викликали роздратування населення. Авторитет влади стрімко падав. Суспільство потребувало ґрунтовних системних змін.

Страйки поляків не припинялись. Населення вимагало створити спільні урядово-профспілкові комісії для контролю за розподілом продуктів харчування. Перемовини сторін зайшли у глухий кут.

В умовах перманентного протистояння влади та опозиції уряд ПНР на чолі з В. Ярузельським в ніч з 12 на 13 грудня 1981 р.

о 1 год. увів в країни воєнний стан, була призупинена діяльність всіх політичних партій, громадських організацій і профспілок. Упродовж ночі було затримано кілька тисяч осіб, здебільшого діячів, радників і експертів «Солідарності».

Ранок 13 грудня (в неділю) для поляків став шоком – на вулицях міст і містечок мешканці побачили військову техніку, патрулі, які перевіряли автомобілі та перехожих. Міліція та армія отримали права щодо застосування вогнепальної зброї для наведення порядку у громадських місцях. Було запроваджено комендантську годину, припинено навчання в школах і вищих навчальних закладах, закриті кордони та аеропорти.

Діяльність «Солідарності» була заборонена, а більшість її активних діячів заарештовані, Л. Валенсу під примусом привезли літаком до Варшави і розмістили під охороною на одній з партійних дач (*Дейвіс, 2008:87*).

Але поляки не склали руки. Із введенням воєнного стану в Польщі починається підпільний етап у діяльності «Солідарності». Від початку воєнного стану почали з'являтися листівки, написи на стінах будинків, кожного місяця 13 числа у темних вікнах мешканці міст виставляли запалені свічки.

У лютому 1982 р. відбулася зустріч представників регіональних структур «Солідарності», на якій ухвалили розбудовувати систему конспіративних осередків профоб'єднання в регіонах з метою інформування суспільства. Почали з'являтися перші видання підпільної «Солідарності» – бюлетені та часописи, книжки і брошури, підпільна преса. У квітні почало лунати нелегальне «Радіо Солідарність».

Пасивний рух опору «Солідарності» давав свої плоди. 3 травня до Дня конституції, свята, яке було під забороною, поляки вийшли на демонстрації з гаслами за демократію, свободу слова, легітимізацію «Солідарності». Але вони були жорстоко придушені – десятки побитих демонстрантів, іноді з летальними наслідками. 13 травня на заклик «Солідарності» в багатьох містах відбулися нові демонстрації спротиву. Влада знову вдалася до застосування сили і нових арештів.

31 серпня 1982 р., до річниці підписання порозумінь 1980 р. пройшли великі маніфестації по всій країні, зокрема найбільші в Гданську, Вроцлаві, Кракові, Любліні. Не обійшлося без вуличних зіткнень з міліцією, під час яких загинули люди (*Дильонгова, 2007: 199*).

Влада, розуміючи всю подальшу небезпеку від підпільної «Солідарності», шукала вихід з цієї складної ситуації. 8 жовтня 1982 р. Сеймом був ухвалений закон, який скасовував усі попередні об'єднання профспілок і запроваджував складну процедуру утворення нових знизу, від підприємств, і лише пізніше планувалося створювати галузеві об'єднання. «Солідарність» не захотіла з цим миритися і закликала до загального страйку 10 листопада. Однак населення було втомлене від постійних конфліктів. Окрім того, на тлі економічної ситуації, яка на кінець 1982 р. дещо покращилась, а також очікування на візит до Польщі Папи Іоанна Павла II, акція 10 листопада не набула масового характеру.

Наприкінці листопада 1982 р. влада дійшла висновку, що сили «Солідарності» ослабли, ситуація в державі знаходиться під контролем, і 31 грудня 1982 р. прийняла рішення про завершення воєнного стану (*Дейвіс, 2008:87*).

Але влада не припинила репресії щодо опозиції, маючи на меті залякати поляків і змусити їх змиритися з існуючим станом справ. Узимку й навесні 1983 р. були заарештовані представники підпільної «Солідарності», викрито підпільні видавництва.

Настрої переважної більшості поляків характеризувались апатією, самоусуненням від участі в офіційних заходах, замиканням у родинному колі.

Державне керівництво намагалося покращити ставлення суспільства до нього. Поступово відновлювалися творчі спілки, громадські організації за умови, що вони виявляли лояльність до діючої влади. Офіційна пропаганда не припиняла паплюжити «Солідарність» та ганьбити її керівництво, перш за все, Л. Валенсу.

5 жовтня 1983 р. поляки дізналися про присудження Леху Валенсі Нобелівської премії миру, яка підтверджувала не стільки визнання особистості гданського електрика, скільки виявляла повагу до «Солідарності» за незламність, прагнення до демократичних ідеалів суспільства.

За наступний 1984 рік вплив «Солідарності» помітно вщух, але переважна більшість поляків негативно ставилась до влади. Зростала кількість незалежних протестів (*Дейвіс, 2008: 92*).

У березні 1985 р. керівництво срср очолив політик нового покоління Михайло Сергійович Горбачов, який запропонував програму «перебудови» системи реального соціалізму. Розпочаті ним процеси лібералізації не могли не вплинути на процеси у Польщі. Пошук нових ідеологічних орієнтирів для покращення

соціалізму давав польській правлячій еліті певний горизонт для роздумів над причинами цивілізаційного відставання країн радянської системи розвитку (*Roszkowski, 2003: 383*).

На 1986 рік Москва окреслила Польщі завдання щодо визначення місця останньої у процесах соціалістичного табору. Мова йшла, перш за все, про модернізацію системи влади, яка б могла знайти правильні рішення на виклики часу. Необхідно було осучаснити всі сфери життєдіяльності країни, економіку розвивати на засадах реформ, але при збереженні центрального планування, політичну систему держави лібералізувати, але на засадах соціалістичної демократії правлячої партії. Польща ставала свого роду експериментальним майданчиком демократизації радянської системи. У 1987 р. ця думка поширилася у вищих ешелонах польської влади (*Pronobis, 1991:527*).

Від початку 1987 р. влада не перешкоджала тому, щоб високі зарубіжні гості із західних країн, які перебували в Польщі з офіційними візитами, могли провести неформальні зустрічі з керівництвом «Солідарності».

Проте стан господарства був катастрофічним, а більшість поляків не виказували довіри режиму.

Наприкінці 1987 р. у середовищі «Солідарності» лунала думка про розробку «антикризового пакту», який би став наслідком порозуміння між владою і суспільством.

Проте влада не була готова до порозуміння. Однак 1 лютого 1988 р. у Польщі зросли ціни на більшість товарів. У квітні-травні 1988 р. на багатьох великих підприємствах відбулись страйки, влаштовані «Солідарністю». Скрізь лунали гасла на підтримку «Солідарності», висувались економічні і політичні вимоги. Протести були добре організовані, чого вже давно не спостерігалось.

Друга половина 1988 року пройшла у пошуках порозуміння між владою та опозицією, яке планувалось досягнути на переговорах у форматі «круглого столу».

6 лютого 1989 р. у Варшаві почалась робота учасників «круглого столу», яка завершилася 5 квітня підписанням документів, розроблених робочими колективами, що були названі публіцистами «Контрактом століття». Ці документи переконливо свідчили про порозуміння і консенсус між опонентами, перемогу «Солідарності» над безпорадною владою (*Зашикільняк & Крикун, 2002:650*).

Зокрема, було прийнято рішення про проведення в червні 1989 р. виборів до нового парламенту, в якому передбачалося утворити вищу палату – сенат. Цей, так би мовити, перехідний парламент повинен був розробити демократичне підґрунтя для розбудови Польщі.

Передбачалося запровадити посаду президента країни, самоврядування трудових колективів, вільне формування структур власності, розвиток ринкових стосунків, обмеження центрального планування з боку держави.

Відповідно до документів «круглого столу» можна було об'єднуватись у вільні профспілки, легалізувалась «Солідарність», поновлювались на роботі працівники, яких було звільнено у 1981–1989 рр. за їх громадянську позицію (*Савицький, 2020*).

4 червня стартували вибори до парламенту. Відповідно до умов «круглого столу» до складу всіх виборчих дільниць входили представники опозиції, що унеможливило фальсифікацію результатів голосування. Результати голосування говорили про виграш опозиції. 23 червня переможці зустрілись у Варшавському університеті, де їх привітав Л. Валенса, який, до речі, з різних міркувань особисто відмовився від участі у виборчих перегонах (*Dudek, 2007:54*).

Ці вибори стали переломним моментом у політичному житті Польщі. Вони показали несприйняття поляками комуністичної влади, їх нестримне бажання суспільних змін і демократизації життя. Однак, не було повної ясності як уникнути конфронтації і хто стане президентом. Напередодні цього важливого рішення до Польщі прибув президент США Д. Буш, який провів зустріч з В. Ярузельським та Л. Валенсою. В ході перемовин зійшлися на формулі «ваш президент – наш прем'єр». На спільному засіданні сейму і сенату 19 липня 1989 р. президентом країни був обраний В. Ярузельський (*Сінкевич, 2020:115*).

На посаду прем'єр-міністра В. Ярузельський погодив багаторічного радника «Солідарності» Тадеуша Мазовецького.

24 серпня Сейм обрав Т. Мазовецького головою уряду. У своїй промові Т. Мазовецький говорив про необхідність формування ринкової економіки і правової держави, гарантування свободи інформації, рівноправ'я у стосунках із союзниками, лояльне ставлення до попереднього режиму.

Уряд Т. Мазовецького започаткував демонтаж тоталітарного режиму – прибиралися численні пам'ятники комуністичних

вождів та перейменовувалися вулиці, площі, освітні і культурні заклади, підприємства тощо. Були відмінені комуністичні свята і запроваджено нові, наприклад, 3 травня – День Конституції, 15 серпня – День Війська Польського та ін.

Новий прем'єр розпочав зміни у кадровій політиці, здійснюючи призначення на вищі урядові посади, виходячи з фахового рівня кандидата. Міліція була замінена на поліцію. Військовим та поліцейським було заборонено брати участь у політичному житті країни, а Верховний суд став незалежним від урядових інституцій.

Від 29 грудня 1989 р. держава стала називатися Республіка Польща замість ПНР. У Конституції країни вже не йшлося про керівну роль ПОРП, дружбу з срср, про соціалістичне господарство і соціалізм. Польща окреслювалась як правова демократична держава, де влада належить народу і здійснюється через її представників, обраних до Сейму, Сенату і територіальних самоврядних органів. В економіці почали панувати самоврядування і свобода господарської діяльності (*Walęsa, 2007:84*).

Окрім того, уряд розпочав вести незалежну зовнішню політику. У цьому контексті великого значення набуло формування нових відносин із радянським союзом та радянськими республіками, зокрема Україною (*Karpiński, 2001: 231*).

У листопаді 1989 р. Т. Мазовецький провів переговори з москвою та побував у Катині. У 1990 р. Москва надала доступ Польщі до документів, що підтверджували розстріл поляків у 1940 р. Незабаром почалися непрості перемовини про вивід радянських військ із Польщі, загальна кількість яких складала більше 60 тис. військових (*25 років тому..., 2016*).

Проукраїнською виявилася позиція відомого дисидентського угруповання Конфедерації незалежної Польщі (далі – КНП). Очолювана відомим антикомуністом Л. Мочульським, вона мала помірковано-націоналістичний характер. КНП надавала зв'язкам з Україною стратегічного значення, протиставляючи східноєвропейський регіон у геополітичному відношенні як Заходу, так і Сходу. Восени 1989 р. група польських парламентарів брала участь у роботі Першого з'їзду Народного Руху України. Вони рішуче підтримали волелюбні устремління націонал-демократичних сил України. Саме тоді були закладені підвалини нової моделі польсько-українських відносин. Суттєвим продовженням польсько-українського діалогу стала зустріч парламентарів у

травні 1990 р. у Яблунні під Варшавою, наслідком якої стало підписання 13 жовтня 1990 р. Варшавою та Києвом Декларації про принципи та основні напрями еволюції українсько-польських відносин, на кшталт взаємин двох суверенних держав (*Сінкевич, 2020:115*).

В умовах поглиблення трансформаційних процесів президент В. Ярузельський поволі усувався від активної діяльності та зрештою прийняв рішення піти у відставку.

22 грудня 1990 р. Лех Валенса як новий президент Польщі після разучої перемоги на виборах урочисто склав присягу й посів найвищу державну посаду (*Kuzniar & Szczepanik, 2002:64*).

Становленню демократії у Польщі також сприяла міжнародна обстановка. У 1991 році дезінтеграційні процеси в ссрр значно прискорилися, і 8 грудня 1991 р. радянський союз припинив існування. Ще 31 березня 1991 р. було ухвалено рішення про припинення діяльності ОВД. Невдовзі припинила існувати Рада Економічної Взаємодопомоги. Перед цими подіями, 15 лютого 1991 р. в угорському м. Вишеград відбулася зустріч президентів трьох постсоціалістичних країн – Л. Валенси (Польща), В. Гавела (Чехословаччина) і Й. Анталли (Угорщина), на якій було утворено так звану Вишеградську групу, яка дала поштовх активізації співробітництва трьох країн та інтеграції до євроатлантичних структур (*Wizimirska, 1991:10*).

На міжнародній арені Польща поводитися як активний суб'єкт. У квітні 1991 р. вона підписала Договір про дружбу з Францією, а в червні – Договір про добросусідство і дружню співпрацю з Німеччиною. У листопаді 1991 р. Польща була прийнята до Ради Європи, а в грудні підписала угоду про співробітництво з Європейською спільнотою. Західні країни почали скасовувати візовий режим для поляків. Зрештою, у 1991 р. Польща заявила про прагнення країни вступити до НАТО (*Kuzniar & Szczepanik, 2002:144*).

Висновки. Характерною ознакою військово-політичної обстановки 1980-х років у Польщі стало протистояння між «Солідарністю», що прагнула перш за все, змін в економіці, і прокомуністичною владою, яка стала заручницею власних амбіцій, з одного боку, і радянського союзу з іншого. Спроба влади переломити ситуацію на свою користь шляхом введення в країні у 1981–1982 рр. воєнного стану до успіху не призвела, а лише

посилила і загартувала ряди підпільної «Солідарності». Тепер опозиція, окрім економічних вимог, висувала ще і політичні. Багато провладних представників підтримували «Солідарність» і опинилися на боці опозиції.

Після початку перебудови в серпні у 1985 р. було ослаблено політичний контроль за країнами соцтабору і склались передумови для початку змін. Наприкінці 1980-х років реформаторські сили здобули суттєву вагу всередині ПОРП. Згуртовано виступила політична опозиція режиму. Це був початок остаточної битви за демократію між тоталітарним комуністичним режимом та польським суспільством, епоха абсолютної влади ПОРП підходила до завершення.

Протистояння цих двох сил закінчилось переговорами, що тривали з лютого по квітень 1989 р. за «круглим столом», де сторони прийняли спільну компромісну угоду, яка фактично узаконила відновлення багатопартійної системи в одній з провідних країн радянського блоку. Відповідно до цієї угоди було передбачено проведення дострокових виборів до Парламенту, вводилась посада президента країни та створювалась друга палата парламенту – Сенат, а також здійснювався поділ мандатів між різними партіями в Сеймі.

Перемога «Солідарності» значною мірою була обумовлена суттєвими змінами у радянській системі. Демократичні процеси, що відбувалися в СРСР, зробили неможливим реалізацію «Доктрини Брежнєва». У 1989 р. в країнах «соціалістичного табору» комуністи поступилися демократичним силам. Передача влади відбулася мирно, що говорило про відповідальність і розуміння незворотності процесу трансформації.

Вибори до Парламенту 4 червня 1989 р. стали переломним моментом у політичному розвитку Польщі. Вони чітко показали негативне ставлення більшості населення до комуністичної влади, повернення до якої було вже неможливе. Це був початок нового періоду в історії Польщі – час нових мрій і сподівань.

24 серпня 1989 р. в Польщі було створено коаліційний уряд національної довіри, основним завданням якого було вироблення нової концепції в економіці, зовнішній політиці і обороні країни.

В економіці за підтримки Міжнародного валютного фонду були запроваджені реформи з побудови ринкової моделі взаємовідносин між суб'єктами господарювання, відбулося роздержавлення

власності. Країни Заходу списали частину боргів, взятих поляками ще у 1970-х роках.

Зовнішня політика уряду тепер визначалася у Варшаві, а не у Москві, враховуючи ті зміни, які відбувалися в Європі та сср. У цьому контексті великого значення набуло формування нових відносин із радянським союзом та радянськими республіками, зокрема Україною.

Зовнішня політика Польщі стосовно своїх східних сусідів після розпаду сср була спрямована на створення доброзичливого середовища. Україні в цьому сенсі надавалось особливо вагоме значення, адже встановлення добросусідських відносин вимагали спільні національні та регіональні інтереси, реально існуючі небезпеки, які необхідно усувати спільними зусиллями. В нових умовах полякам стало зрозуміло, що до минулих чвар немає вороття.

Так, восени 1989 р. група польських парламентарів взяла участь у роботі Першого з'їзду Народного Руху України. Вони одностайно підтримали волелюбні прагнення націонал-демократичних сил України. Саме тоді були закладені основи нової моделі польсько-українських відносин. Суттєвим продовженням польсько-українського діалогу стала зустріч парламентарів у травні 1990 р. у Яблунні під Варшавою, наслідком якої стало підписання 13 жовтня 1990 р. Варшавою і Києвом Декларації про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин.

Процес виведення радянських військ з країн Центрально-Східної Європи призвів до того, що більшість країн регіону зіткнулися з проблемою вироблення нової геополітичної стратегії та концепції національної безпеки, оскільки існуюча система безпеки була порушена. 15 лютого 1991 р. в угорському м. Вишеград було утворено так звану Вишеградську групу – регіональний альянс Польщі, Чехословаччини та Угорщини, який дав поштовх активізації співробітництва трьох країн та інтеграції до євроатлантичних структур.

У квітні 1991 р. Польща підписала Договір про дружбу з Францією, а в червні – Договір про добросусідство і дружню співпрацю з Німеччиною. У листопаді 1991 р. Польща стала членом Ради Європи, а в грудні підписала угоду про співробітництво з Європейською спільнотою.

Розпад ОВД і радянського союзу утворив своєрідний стратегічний вакуум на місці соціалістичного блоку і тим самим пришвидшив обрання Польщею євроатлантичної моделі безпеки і співробітництва – рух до НАТО.

Отже, військово-політичні процеси, що відбулися у Польщі в 1980-х роках, повністю змінили вектор подальшого розвитку країни – з прорадянського на прозахідний, що, в свою чергу, змінювало парадигму налагодження її військових відносин сусідніми країнами, зокрема Україною. Витоки розвитку сучасних польсько-українських військових відносин стануть предметом подальших досліджень.

Використані посилання

Вандич П. (2004). Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика. 464 с.

Дейвіс Н. (2008). Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 108 с.

Дильонгова Г. (2007). Історія Польщі 1795–1990. Київ: Києво-Могилянська академія. 239 с.

Савицький Ю. (2020). 1989: Чому польський «Солідарності» вдалося повалити комунізм? URL: www.radiosvoboda.org/a/chomu-polskij-solidarnosti-vdalosia-rovalyty-komunizm/30163237.html&cd (дата звернення: 27.12.2022).

Сінкевич Є. (2020). Українсько-польські відносини (1918–2020): Навчальний посібник. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 145 с.

Зашкільняк Л. & Крикун М. (2002). Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 752 с.

25 років тому в Москві ратифікували договір про виведення з Польщі радянських військ. (2016). URL: <https://monitor-press.info/uk/news/319-25-rokiv-tomu-v-moskvi-ratyfikovali-dohovir-pro-vy> (дата звернення: 28.12.2022).

Dudek A. (2007). Historia polityczna Polski (1989–2005). Kraków: Wydawnictwo Arcana. 535 s.

Karpiński J. (2001). Trzecia niepodległość. Najnowsza historia Polski. Warszawa. 345 s.

Pronobis W. (1991) Polska i świat w XX wieku. Warszawa: Editions Spotkania. 620 s.

Roszkowski W. (2003). Historia Polski (1914–2001). Warszawa. 496 s.

Wałęsa Ł. (2007). Moja III RP. Warszawa: Świat Książki. 192 s.

Wizimirska B. (1991). Polska polityka zagraniczna. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. S. 8–12.

Kuzniar R. & Szczepanik K. (2002). Polityka zagraniczna RP 1989–2002. Warszawa: Askon, Fundacja studiów Międzynarodowych. 494 s.

References

- Davis N. (2008). *God's Playground: History of Poland*. Kyiv. Publishing house of Solomia Pavlychko «Osnovy». 108 p. (ukr.).
- Dilongova G. (2007). *History of Poland 1795–1990*. Kyiv. Kyivo-Mohylanska Academy. 239 pp. (ukr.).
- Dudek A. (2007). *Historia polityczna Polski (1989–2005)*. Kraków. Wydawnictwo Arcana. 535 p. (pol.).
- Karpiński J. (2001). *Trzecia niepodległość. Najnowsza historia Polski*. Warszawa. 345 p. (pol.).
- Pronobis W. (1991) *Polska i świat w XX wieku*. Warszawa. Editions Spotkania. 620 p. (pol.).
- Roszkowski W. (2003). *Historia Polski (1914–2001)*. Warszawa. 496 p. (pol.).
- Savytskyi Y. (2020). 1989: Why did the Polish «Solidarity» succeed in overthrowing communism? URL: www.radiosvoboda.org/a/chomu-polskiej-solidarnosci-vdalosia-povalyty-komunizm/30163237.html (accessed 27.12.2022). (ukr.).
- Sinkevich E. (2020). *Ukrainian-Polish relations (1918–2020): Study guide*. Cherkasy Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. 145 p. (ukr.).
- Vandych P. (2004). *The price of freedom. History of Central-Eastern Europe from the Middle Ages to the present*. Kyiv. Kritika. 464 p. (ukr.).
- Wałęsa Ł. (2007). *Moja III RP*. Warszawa. Wydawnictwo Świat Książki. 192 p. (pol.).
- Wizimirska B. (1991). *Polska polityka zagraniczna. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. p. 8-12 (pol.).
- Kuzniar R. and Szczepanik K. (2002). *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*. Warszawa. Wydawnictwo Askon, Fundacja studiów Międzynarodowych. 494 p. (pol.).
- Zashkilnyak L. and Krykun M. (2002). *History of Poland: from the earliest times to the present day*. Lviv. Lviv Ivan Franko National University. 752 p. (ukr.).
- 25 years ago, the treaty on the withdrawal of Soviet troops from Poland was ratified in Moscow. (2016). URL: <https://monitor-press.info/uk/news/319-25-rokiv-tomu-v-moskvi-ratyfikovaly-dohovir-pro-vyvedenni>. (accessed 28.12.2022).

Furtes O.

A RETROSPECTIVE OF THE MILITARY AND POLITICAL SITUATION IN POLAND IN THE 1980s AND ITS CONSEQUENCES FOR THE COUNTRY

In the conditions of the Russian-Ukrainian war, the issue of comprehensive assistance to Ukraine from partner countries, among which the Republic of Poland occupies a worthy place, has become extremely urgent. The total volume of Polish aid to Ukraine amounts to billions of US dollars. The Polish community provided shelter and all kinds of assistance to more than 4 million Ukrainian refugees.

Such brotherly attitude of Poland towards Ukraine is impressive. Ukraine and Poland are two neighboring countries, two neighboring peoples, whose historical destinies have been intertwined and combined since the very beginning of their appearance on the historical arena of Europe. But relations between our countries were not always cloudless. However, after the collapse of the USSR, relations between Poland and Ukraine

acquired a truly friendly character, Poland began to be called the “lawyer” of Ukraine in Europe in the latter's Euro-Atlantic aspirations. Poland turned out to be a locomotive in the creation of joint military units and regional alliances. It is logical to assume that in the future relations between Poland and Ukraine will only strengthen and develop in all directions. Therefore, it is important for Ukraine to understand what transformations took place with Poland and the Poles in the 1980s, which had an extremely positive impact on the development of Polish-Ukrainian military relations?

The article examines the issue of confrontation between the government and opposition to it in Poland in the 1980s. The reasons for the emergence of the opposition trade union movement “Solidarity”, its demands to the authorities and forms of struggle, the attitude of Poles to these processes are revealed. The position of the Polish government towards strikes in the country, its relations with the Soviet Union on this matter, and its reaction to the situation are shown. It shows the introduction of martial law in the country, which prohibited the activities of “Solidarity”, but did not suppress it. The confrontation of the underground “Solidarity” with the government, its subsequent struggle with it in the conditions of the democratization of the USSR, is presented. The gradual weakening of the Polish government and its agreement to negotiations with representatives of the opposition, the signing of the “Round Table” agreement between us are analyzed. The results of the assessment of the military-political situation in Poland in the 1980s were reviewed and investigated.

Keywords: Poland, “Solidarity”, strike, martial law, “Round Table”.